

Identifying the Dimensions and Components of Citizenship Education of Primary School Students: a Qualitative Research

ARTICLE INFO

Article Type
Qualitative Research

Authors

Mahnaz Ahmadi Dastjerdi ¹
Hamideh Reshadatjoo^{2*}
Nader Gholi Ghorchian ³
Amir Hossein Mohammad Davoodi ⁴

How to cite this article

Mahnaz Ahmadi Dastjerdi, Hamideh Reshadatjoo, Nader Gholi Ghorchian, Amir Hossein Mohammad Davoodi, Identifying the Dimensions and Components of Citizenship Education of Primary School Students: a Qualitative Research, *Journal of Islamic Life Style Centeredon Health*, 2021:5(4): 290-299

1. PhD Student, Department of Educational Management, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
2. Associate Professor, Department of Higher Education Management, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (Corresponding Author)
3. Professor, Department of Educational Management, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
4. Associate Professor, Department of Educational Management, Islamic Azad University, Saveh Branch, Saveh, Iran.

* Correspondence:

Address:
Phone:
Email: reshadatjooamideh@gmail.com

Article History

Received: 2021/12/01
Accepted: 2022/02/16

ABSTRACT

Purpose: Citizenship education is one of the important topics in the field of social, political studies and educational sciences. Therefore, the current research was conducted with the aim of identifying the dimensions and components of citizenship education for elementary school students.

Materials and Methods: The current research was applied in terms of purpose and qualitative in terms of implementation method. The research community was citizenship education experts in 2018, according to the principle of theoretical saturation, the number of 22 people was selected as a sample using targeted and snowball sampling methods. The research tool was a semi-structured interview with 7 questions, whose validity was confirmed by the triangulation method and their reliability was obtained by the agreement coefficient method between two coders of 0.76. Data were analyzed with open, axial and selective coding methods in Maxquda software.

Findings: The findings showed that the citizenship education of elementary students had 3 dimensions, 8 components, 26 sub-components and 124 indicators; So that the dimensions include citizenship knowledge (with 4 components of political education, social education, cultural education and moral education), citizenship skills (with 2 components of interpersonal skills and macro-civic skills) and principles of citizenship education (with 2 components of executive processes and social comprehensiveness). They were. Based on the identified dimensions and components, a model of the dimensions and components of citizenship education for elementary students was designed.

Conclusion: According to the results of the current research, education specialists and planners can take an effective step towards improving the citizenship education of elementary students through the identified dimensions and components

Keywords: Citizenship Education, Citizenship Knowledge, Citizenship Skills, Principles of Citizenship Education, Elementary Students.

شناسایی ابعاد و مولفه‌های تربیت شهروندی

دانش آموزان ابتدایی: یک پژوهش کیفی

مهناز احمدی دستجردی ۱

دانشجوی دکتری، گروه مدیریت آموزشی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

حمیده رشادت جو ۲

دانشیار، گروه مدیریت آموزش عالی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

نادرقلی قورچیان ۳

استادتمام، گروه مدیریت آموزشی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

امیرحسین محمد داودی ۴

دانشیار، گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ساوه، ساوه، ایران.

چکیده

هدف: تربیت شهروندی یکی از مباحث مهم در حوزه مطالعات اجتماعی، سیاسی و علوم تربیتی است. بنابراین، پژوهش حاضر با هدف شناسایی ابعاد و مولفه‌های تربیت شهروندی دانش‌آموزان ابتدایی انجام شد.

مواد و روش‌ها: پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا کیفی بود. جامعه پژوهش خبرگان تربیت شهروندی در سال ۱۳۹۸ بودند که طبق اصل اشباع نظری تعداد ۲۲ نفر با روش‌های نمونه‌گیری هدفمند و گلوله‌برفی به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار پژوهش مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۷ سوال بود که روایی آنها با روش مثلث‌سازی تایید و پایایی آنها با روش ضریب توافق بین دو کدگذار ۰/۷۶ بدست آمد. داده‌ها با روش‌های کدگذاری باز، محوری و انتخابی در نرم‌افزار Maxqda تحلیل شدند.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که تربیت شهروندی دانش‌آموزان ابتدایی دارای ۳ بعد، ۸ مولفه، ۲۶ زیرمولفه و ۱۲۴ شاخص بود؛ به‌طوری که ابعاد شامل دانش شهروندی (با ۴ مولفه آموزش سیاسی، آموزش اجتماعی، آموزش فرهنگی و آموزش اخلاقی)، مهارت شهروندی (با ۲ مولفه مهارت‌های بین‌فردی و مهارت‌های مدنی کلان) و اصول آموزش شهروندی (با ۲ مولفه فرآیندهای اجرایی و جامع‌نگری اجتماعی) بودند. بر اساس ابعاد و مولفه‌های شناسایی‌شده، الگوی ابعاد و مولفه‌های تربیت شهروندی دانش‌آموزان ابتدایی طراحی شد. **نتیجه‌گیری:** با توجه به نتایج پژوهش حاضر، متخصصان و برنامه‌ریزان آموزش و پرورش می‌توانند گام موثری در جهت بهبود تربیت شهروندی دانش‌آموزان ابتدایی از طریق ابعاد و مولفه‌های شناسایی‌شده بردارند.

کلید واژه‌ها: تربیت شهروندی، دانش شهروندی، مهارت شهروندی، اصول آموزش شهروندی، دانش‌آموزان ابتدایی.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۹/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۲۷

*نویسنده مسئول: reshadatjooahamidedh@gmail.com

مقدمه

تربیت شهروندی یکی از مباحث مهم جهان در حوزه‌های مطالعات اجتماعی، سیاسی و علوم تربیتی می‌باشد و مباحث مربوط به آن طی قرن اخیر رشد فزاینده‌ای داشته است (۱). شهروندی مفهومی دو جانبه است که از یک سو دربردارنده حقوق و از طرف دیگر دربردارنده تکالیف و تعهدهایی می‌باشد، لذا مفهوم مذکور نمی‌تواند صرفاً یک مجموعه حقوق ایجاد نماید و افراد را از تعهد رها سازد (۲). بنابراین، شهروندی ظرفیت و شایستگی عضویت در جامعه است و مفهوم شهروندی منزلتی به افراد جامعه و اعضای خود اعطا می‌کند و همه اعضای خود را با هم برابر می‌داند (۳). مبحث تربیت شهروندی به‌عنوان بخشی از مبانی اجتماعی و سیاسی شامل طیفی از دیدگاه‌های فلسفی، ایدئولوژیکی، سیاسی و تعلیم و تربیتی است که پژوهش‌های زیادی را در نظام‌های آموزشی به خود اختصاص داده است (۴). درباره تربیت شهروندی دو رویکرد شامل رویکرد تربیت شهروندی فعال و منفعل وجود دارد که رویکرد تربیت شهروندی فعال به دنبال تدارک فرصت‌هایی برای فراگیران جهت درگیری و مشارکت فعال برای اشاعه فرهنگ و اصلاح جامعه به‌عنوان عضوی از جامعه است. در مقابل، در رویکرد تربیت شهروندی منفعل عمدتاً افراد نقش منفعل دارند و جریان اشاعه فرهنگ، جامعه‌پذیری و اصلاح جامعه توسط نهادهای تربیتی انجام می‌شود (۵). تربیت شهروندی فرآیندی است که انسان را برای زیستن مسئولانه، خلاقانه، ارزشمندانه، قانون‌مدارانه و آگاهانه در جامعه آماده و فرد درعین مشارکت فعال در زندگی و نهادهای اجتماعی، ارزش‌های اخلاقی و هنجارهای فرهنگی جامعه را در خود درونی و در راستای اصلاح و پیشرفت آنها گام برمی‌دارد (۶). مهم‌ترین هدف تربیت شهروندی کمک به افراد برای کسب هویت فردی، ملی و جهانی بوده تا بتوانند به‌عنوان یک شهروند جهانی به‌دنبال کاهش و حل مشکل‌ها و چالش‌های بین‌المللی مانند فقر جهانی، بیماری‌های پاندمیک و غیره باشند (۷).

تربیت شهروند مطلوب یکی از کارکردهای اصلی نظام آموزش و پرورش رسمی هر کشوری است و مدرسه به‌عنوان بخشی از نظام آموزش و پرورش، افراد را برای ایفای نقش شهروندی آماده می‌کند (۸). با توجه به مفهوم شهروندی و تحولات آن تا رسیدن به مفهوم تربیت شهروندی جهانی و نیز با توجه به نسبتی که این مفهوم با تربیت دارد سه نتیجه حاصل می‌شود. اول اینکه از دو دهه پیش تاکنون مفهوم شهروندی و توجه به آن به ضرورتی اجتناب‌ناپذیر تبدیل شده و هر روز به اهمیت آن افزوده می‌شود. دوم اینکه بهترین نهاد عمومی برای پوشش‌دادن به اهداف شهروندی، مدرسه و به عبارت دقیق‌تر نظام تعلیم و تربیت رسمی است. سوم اینکه گرایش به سمت تربیت شهروند جهانی ضرورت داشته و اجتناب‌ناپذیر است (۹). گرچه شکل‌گیری و رشد شخصیت افراد یک جامعه الزاماً وابسته به تعلیم و تربیت رسمی نیست، لیکن باید گفت که بخش اعظمی از رشد فردی و اجتماعی افراد توسط نهاد رسمی آموزش و پرورش صورت می‌گیرد و بدون تردید یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین وظایف مدارس تربیت شهروندانی آگاه، متعهد، فعال، خلاق و جامع‌نگر است (۱۰). تربیت شهروندی یکی از وظایف هر

نظام آموزشی است تا بتواند شهروندانی موثر، آگاه، مسئولیت‌پذیر و وظیفه‌شناس در راستای اهداف و مقاصد مربوطه تربیت نماید (۱۱). مدرسه به‌عنوان یک نهاد اجتماعی نقش مهمی در تکوین شخصیت اجتماعی فراگیران دارد. زیرا به وسیله آن است که فراگیران تا حدود زیادی راه و رسم زندگی و طرز معاشرت با دیگران را یاد می‌گیرند و می‌توانند فعالیت‌های را به‌صورت همکارانه با یکدیگر انجام دهند (۱۲). تربیت شهروندی در قالب نظام‌های آموزشی از جمله مدارس محقق می‌شوند و در نتیجه آن دانش‌آموزان می‌توانند از طریق برنامه‌های درسی با دانش‌ها و مهارت‌های علمی، اجتماعی، تاریخی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی آشنا و علاوه بر آن نگرش‌های مختلفی مانند احترام، صداقت، سعه صدر، وطن‌پرستی و غیره را نسبت به آنها پیدا کنند (۱۳).

پژوهش‌های بسیاری درباره تربیت شهروندی دانش‌آموزان انجام شده که در ادامه نتایج مهم‌ترین پژوهش‌ها گزارش می‌شوند. برای مثال کرمی و همکاران (۱۴۰۰) ضمن پژوهشی تربیت شهروندی دانش‌آموزان ابتدایی برآمده از مولفه‌های مکتب اسلام را شامل ابعاد اخلاقی- اعتقادی (با مولفه‌های انسان در جستجوی خداوند به‌عنوان محور هستی، لزوم تربیت دینی و دین‌مداری، مهرورزی و بخشش در پرتو تربیت، حیات طیبه به‌مثابه زندگی اصیل، پرورش خردورزی و تعقل، تربیت و ارزشمندی علم و معرفت، انسان در جستجوی کمال و تعالی‌جویی، توجه به فضایل و نفی رذایل اخلاقی، احیای باورهای فطری، تأکید بر وفای به عهد در سیره و نظر، جهاد اکبر و جهاد اصغر و تکریم حقیقت‌جویی و راستگویی)، بعداجتماعی (با مولفه‌های پرورش روحیه عدالت‌خواهی و عدالت‌ورزی، توجه به میانه‌روی و رفتار اعتدالی، اولویت داشتن زندگی جمعی، تأکید بر ارزشمندی و برابری انسان‌ها و شهروند جهانی)، بعدسیاسی (با مولفه‌های تشویق پرسشگری و نقد منصفانه، آزادی و زوایای آن شامل خواست عمومی، تشویق بر مشارکت‌جویی و مسئولیت‌پذیری شهروندان و تأکید بر مشورت و پذیرش خرد جمعی) و بعد اقتصادی (با مولفه‌های منزلت سخت‌کوشی و تلاشگری شغلی، تأکید بر کارآفرینی و تربیت افراد کارآفرین، قناعت‌پیشگی و نفی آزمندی، اهمیت مهارت‌آموزی و توانمندسازی حرفه‌ای، توجه به رفاه عمومی شهروندان، فعالیت اقتصادی بر مبنای ارزش‌های اخلاقی، تقویت روحیه تعاون و همکاری شغلی و لزوم برنامه‌ریزی و دوراندیشی شغلی) معرفی کردند (۱۴). در پژوهشی دیگر کمالپور خوب و همکاران (۱۴۰۰) گزارش کردند که تربیت شهروندی دانش‌آموزان متوسطه شامل شش عامل اعتماد و مسئولیت‌پذیری (با مولفه‌های محیط شاداب مدرسه، محیط خلاق مدرسه، شیوه تربیتی مفید مدرسه، احساس وظیفه در مدرسه، حفظ اموال عمومی، حفظ محیط‌زیست و تمایل به کار گروهی)، تعهد دینی و سازمانی (با مولفه‌های خواندن نماز، احترام به شعائر دینی، شرکت در مناسبت‌های اجتماعی، مشارکت در تشکل‌های مدرسه و عضویت در بسیج)، هنجارپذیری اجتماعی (با مولفه‌های رعایت قوانین مدرسه، رعایت هنجارهای کلاسی، تقید به سنت‌های اجتماعی و مخالف تفکیک جنسیتی مشاغل)، نقش‌آفرینی فعالانه (با مولفه‌های فعالیت غیردرسی فعال‌تر، کمک فعالانه به عوامل مدرسه و دفاع

فعالانه از حقوق خود)، منتقد (با مولفه‌های نقد معلم، نقد سیستم آموزشی متمرکز و الگوپذیری از فضای مجازی) و آگاهی تربیتی راهبردی (با مولفه‌های آگاهی معلمان از سند تحول، پیروی آگاهانه دانش‌آموزان از الگوهای تربیتی رسمی و کمک به عوامل آموزشی و ارائه راهکار) بودند (۱۵). عباس‌زاده شهری و همکاران (۱۴۰۰) ضمن پژوهشی تربیت شهروند حرفه‌ای در آموزش و پرورش را شامل راهبردهای تربیت اجتماعی شهروندی (با مولفه‌های توسعه مشارکت اجتماعی، شناساندن مسئولیت‌پذیری اجتماعی و کنش‌های اجتماعی- سیاسی)، بهره‌وری از فناوری‌های نوین در فضای آموزشی (با مولفه‌های فضاهای آموزشی و تربیتی و سهولت در ارائه تجهیزات فناورانه)، منابع انسانی (با مولفه‌های دانش و نگرش جهانی و دانش و نگرش دموکراتیک)، ارزیابی عملکرد عناصر آموزشی در نظام آموزش و پرورش (با مولفه‌های کسب دانش، فلسفه و روش تفکر و تعاملات اجتماعی)، رعایت استانداردهای آموزشی (با مولفه‌های الگوی مبتنی بر موضوعات درسی مدون به‌عنوان منبع اطلاعاتی و آموزش از طریق برنامه‌های تلفیقی) و محیط داخلی سازمان (با مولفه‌های عوامل سازمانی و یادگیری و آموزش) معرفی کردند (۱۶). خسروی و صمدی (۱۳۹۹) ضمن پژوهشی به این نتیجه رسیدند که مولفه‌های تربیت شهروندی در سند برنامه‌درسی ملی شامل مولفه‌های مدنی، سیاسی، اجتماعی و اصول حاکم بر برنامه‌های درسی و تربیتی بودند (۱۷). محمدی و همکاران (۱۳۹۶) ابعاد و مولفه‌های تربیت شهروندی را شامل سه بعد شناختی- نگرشی (با مولفه‌های شناخت حکومت و دولت، فهم فرآیند پژوهش، خدامحوری عینی‌گرایی، شناخت حقوق بشر، شناخت جریان‌ات سیاسی و شناخت ساختار حکومتی در سطوح مختلف جامعه)، انگیزشی- عاطفی (با مولفه‌های ایجاد اعتمادبه‌نفس، محیط‌زیست، احترام به ارزش‌ها و سنت، احترام به عقاید دیگران، خوشبینی و رغبت و نوع‌دوستی) و رفتاری- عملی (با مولفه‌های قانون‌پذیری، همدردی، مشارکت و همکاری، مهارت حل مساله، مهارت ارتباطی- زبانی، مشارکت در امور جامعه، مسئولیت‌پذیری و مواجهه عاقلانه با جهانی‌شدن) معرفی کردند (۱۸). پورسلیم و همکاران (۱۳۹۶) ضمن پژوهشی به این نتیجه رسیدند که در تربیت شهروند جهانی دوره ابتدایی ضرورت و نیاز به‌عنوان شرایط علی، محتوا به‌عنوان مقوله محوری، زمان، فضا و مواد و منابع به‌عنوان شرایط زمینه‌ای، عوامل سازمانی و یادگیری ضمن کار به‌عنوان شرایط مداخله‌گر، نقش معلم، روش‌های یاددهی و یادگیری و ارزشیابی به‌عنوان راهبردها و نتایج برنامه به‌عنوان پیامدها بود (۱۹). جمالی تازه‌کند و همکاران (۱۳۹۲) ضمن پژوهشی مولفه‌های تربیت شهروندی در محتوای برنامه‌درسی علوم اجتماعی دوره متوسطه را شامل دانش ویژه شهروندی (با شاخص‌های قوانین و مقررات، عوامل محل و آسیب‌رسان محیط‌زیست، اهمیت رسانه‌ها، دانش مربوط به نظام انتخاباتی کشور، وظایف دولت و مجلس، وابستگی متقابل جهانی و مسائل و چالش‌های آن، اشکال مختلف حکومت، حقوق و وظایف شهروندی، نقش و اهمیت خانواده و نقش سازمان ملل و سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی)، مهارت ویژه شهروندی (با شاخص‌های توانایی انتخاب و تصمیم‌گیری، حل مساله، استفاده

شناسایی ابعاد و مولفه‌های تربیت شهروندی دانش‌آموزان ابتدایی انجام شد.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا کیفی بود. جامعه پژوهش خبرگان تربیت شهروندی شهر تهران در سال ۱۳۹۸ بودند که طبق اصل اشباع نظری تعداد ۲۲ نفر با روش‌های نمونه‌گیری هدفمند و گلوله‌برفی به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. برای این منظور ابتدا پژوهشگران از میان متخصصان و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت و علوم تربیتی و علوم اجتماعی و معلمان آگاه نسبت به تربیت شهروندی دانش‌آموزان ابتدایی شناسایی و در صورت داشتن شرایط ورود به مطالعه (مانند تمایل جهت شرکت در پژوهش، حداقل تحصیلات کارشناسی ارشد، موافقت جهت ضبط مصاحبه‌ها) انتخاب و از آنها نیز خواسته شد تا سایر خبرگان را معرفی نمایند. لازم به ذکر است که در مرحله اول تعداد ۷ نفر (نمونه‌گیری هدفمند) و در مرحله دوم ۱۵ نفر (نمونه‌گیری گلوله‌برفی) انتخاب شد که این ۱۵ نفر توسط ۷ نفر مرحله اول نمونه‌گیری معرفی شدند. مشخصات این ۲۲ نفر یعنی نمونه‌های پژوهش حاضر در جدول ۱ قابل مشاهده است.

درست از امکانات شهری، مسئولیت‌پذیری، مهارت مربوط به برقراری ارتباط، خودآگاهی، ارزیابی نقادانه مسائل، رعایت بهداشت فردی و عمومی، توانایی گفتگو دیالوگ و مهارت مربوط به همدلی) و نگرش ویژه شهروندی (با شاخص‌های پذیرش تنوع و تکرر، حس وطن‌پرستی، قدرشناسی از میراث فرهنگی کشور خود و سایر کشورها، روحیه عدالت‌خواهی، احترام به حقوق دیگران، انتقادگری و انتقادپذیری، تعاون و همکاری و علاقمندی به صلح و پیشرفت جهانی) معرفی کردند (۲۰).

از یک سو یکی از سازمان‌ها یا نظام‌هایی که نقش موثری در تربیت شهروندی دارد، سازمان یا نظام آموزش و پرورش است و از سوی دیگر تربیت شهروندی در دانش‌آموزان ابتدایی هم آسان‌تر و هم پایدارتر خواهد بود. بنابراین، انجام پژوهش‌هایی درباره تربیت شهروندی دانش‌آموزان ابتدایی با هدف طراحی برنامه‌هایی برای بهبود و ارتقای تربیت شهروندی و داشتن شهروندانی جهانی لازم و ضروری است و پژوهش حاضر نیز با همین هدف طراحی و اجرا شده است. علاوه بر آن، با اینکه پژوهش‌هایی حتی اندک درباره تربیت شهروندی دانش‌آموزان ابتدایی انجام شده، اما انجام پژوهش‌های بیشتر و استفاده از نتایج پژوهش‌های قبلی می‌تواند به شناخت بهتر تربیت شهروندی و باطبع طراحی برنامه‌های جامع‌تر در این زمینه کمک نماید. در نتیجه، پژوهش حاضر با هدف

جدول ۱. مشخصات نمونه‌های پژوهش حاضر

ردیف	تحصیلات	سمت	دلیل انتخاب
۱	دانشیار روابط بین‌الملل دانشگاه خوارزمی	قائم مقام وزیر آموزش و پرورش	تدریس و تألیف در حوزه حقوق شهروندی
۲	دکتری حقوق بین‌الملل	دستیار سابق حقوق شهروندی رئیس جمهور	تألیف و مسئولیت در اجرای منشور حقوق زنان
۳	دکتری حقوق عمومی	استاد دانشگاه	چندین تألیف و تدریس در حوزه حقوق شهروندی
۴	دکتری مدیریت آموزشی	استاد دانشگاه	تألیف و تدریس مهارت‌های شهروندی
۵	کارشناس ارشد مشاوره	کارشناس برنامه‌ریزی آموزشی دوره ابتدایی	عضو شورای مشورתי حقوق شهروندی آموزش و پرورش
۶	کارشناس ارشد زیست‌شناسی	کارشناس آموزش دوره متوسطه اول	همکاری در اجرای آموزش حقوق شهروندی و همکاری در تألیف کتاب آموزش حقوق
۷	دکتری مدیریت آموزشی	مسئول دبیرخانه حقوق شهروندی در وزارت ارشاد	ارتباط مستقیم با برنامه آموزش شهروندی
۸	دکتری حقوق بین‌الملل	استاد دانشگاه بوعلی، مدیر کل بازرسی و دستیار حقوق شهروندی وزیر علوم	تألیف و تدریس و دستیار ویژه وزیر علوم
۹	دکتری حقوق بین‌الملل	استاد دانشگاه	تألیف و راهنمایی چند رساله درباره آموزش شهروندی
۱۰	دکتری حقوق عمومی	استاد دانشگاه و فعال حقوق بشر	طرح‌ریزی و اجرای آموزش‌های حقوق دانش‌آموزان در مدارس
۱۱	دکتری مدیریت آموزشی	معلم دوره متوسطه شهرستان تبریز	سابقه طرح‌ریزی و اجرای آموزش‌های شهروندی
۱۲	دکتری حقوق	استاد دانشگاه	تألیف‌هایی درباره آموزش مهارت‌های زندگی و شهروندی

۱۳	دکتری روانشناسی تربیتی	عضو دفتر یونسکو در تهران	تجربه در زمینه فعالیت‌های یونسکو درباره آموزش شهروندی در ایران
۱۴	دکتری روانشناسی کودک	درمانگر کودک	سابقه آموزش‌های ویژه کودکان و معلمان در راستای کاهش خشونت
۱۵	دکتری جامعه‌شناسی	استاد دانشگاه	آشنایی با استانداردهای جهانی آموزش شهروندی
۱۶	دکتری جامعه‌شناسی	استاد دانشگاه	آشنایی با استانداردهای جهانی آموزش شهروندی
۱۷	دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی آموزشی	معلم	آشنایی با آموزش شهروندی در مدرسه
۱۸	دکتری جامعه‌شناسی	عضو ارشد دفتر شورای زنان	آشنایی با حقوق شهروندی زنان
۱۹	کارشناس ارشد جامعه‌شناسی	عضو دفتر پیشگیری سازمان بهزیستی	آشنایی با حقوق شهروندی اقشار خاص
۲۰	کارشناس ارشد برنامه‌ریزی آموزشی	مدیر مجتمع آموزشی	آشنایی نزدیک با آموزش شهروندی در مدرسه
۲۱	کارشناس ارشد مدیریت فرهنگی	عضو فعال شهرداری در آموزش‌های شهروندی	آشنایی با سازوکارهای اجرایی در آموزش شهروندی خارج از مدرسه
۲۲	دکتری مشاوره	عضو فعال دفتر آموزش صلح در یونسکو	آشنایی با رویکردهای یونسکو در آموزش صلح

مصاحبه هماهنگی لازم به عمل آمد مصاحبه‌ها به صورت انفرادی انجام شدند.

در این پژوهش از یک ابزار استفاده شد که آن ابزار مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۷ سوال بود. مصاحبه‌ها به صورت انفرادی با هر یک از ۲۲ نفر نمونه پژوهش حاضر انجام و در حین مصاحبه علاوه بر یادداشت مطالب و نکات مهم و کلیدی، مصاحبه‌ها ضبط شد تا در فرصتی مناسب مجدد مورد بررسی قرار گیرند و مطالب و نکات و کلیدی جافته‌ها یادداشت شوند. مدت مصاحبه با هر یک از خبرگان در حد ۳۰ تا ۵۰ دقیقه بود. لازم به ذکر است که روایی مصاحبه‌ها با روش مثلث‌سازی تأیید و پایایی آنها با روش ضریب توافق بین دو کدگذار ۰/۷۶ بدست آمد. سوال‌های مصاحبه با خبرگان پژوهش حاضر در جدول ۲ قابل مشاهده است.

برای انجام این مطالعه ابتدا مبانی نظری تربیت شهروندی با تمرکز بر پژوهش روی دانش‌آموزان ابتدایی مطالعه و بر اساس آنها و با کمک اساتید سوال‌هایی جهت مصاحبه با متخصصین طراحی شد. سپس، اقدام به شناسایی نمونه‌ها و بررسی ملاک‌های ورود به مطالعه آنها انجام شد و بعد از بررسی و تأیید داشتن ملاک‌های ورود به مطالعه از آنان خواسته شد تا سایر افراد مطلع را معرفی نمایند. این افراد نیز از نظر ملاک‌های ورود به مطالعه بررسی شدند. با همه نمونه‌ها درباره اهمیت و ضرورت پژوهش بحث شد و از آنها درخواست شد که جهت شرکت در پژوهش و ضبط مصاحبه‌ها موافقت نمایند، هر چند که پژوهشگر نیز متعهد شد که ملاحظات اخلاقی مربوط به پژوهش را رعایت نماید. در نهایت، پس از موافقت آنها جهت شرکت در پژوهش، درباره مکان و زمان

جدول ۲. سوال‌های مصاحبه با متخصصین پژوهش حاضر

ردیف	سوال
۱	عوامل زمینه‌ساز و بایسته‌های آموزش و تربیت شهروندی چه مواردی هستند؟
۲	برنامه آموزش و تربیت شهروندی دارای چه اهدافی است؟
۳	برنامه‌درسی آموزش و تربیت شهروندی دارای چه محتوایی است؟
۴	برنامه تربیت شهروندی در مدارس دارای چه روش‌های آموزشی است؟
۵	برنامه‌درسی آموزش و تربیت شهروندی دارای چه روش‌هایی برای ارزشیابی است؟
۶	پیامدهای آموزش و تربیت شهروندی چیست؟
۷	سازوکارهای اجرایی در اجرای مدل تربیت شهروندی چیست؟

یافته‌ها
یافته‌های پژوهش حاضر برگرفته از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۲۲ نفر از متخصصین می باشد که ابعاد و مولفه‌های تربیت شهروندی دانش‌آموزان ابتدایی پژوهش حاضر در جدول ۳ قابل مشاهده است.

داده‌ها پس از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۲۲ نفر از خبرگان پژوهش حاضر با روش‌های کدگذاری باز، محوری و انتخابی در نرم‌افزار Maxqda تحلیل شدند.

جدول ۳. ابعاد و مولفه‌های تربیت شهروندی دانش‌آموزان ابتدایی پژوهش حاضر

ابعاد	مولفه اصلی	مولفه فرعی	شاخص
آموزش سیاسی	انسجام سیاسی	مشارکت سیاسی	کسب سواد سیاسی، تفهیم اصول و نهادهای یک حکومت و کسب دانش درباره دولت و جامعه
			آموزش موافق نظام سیاسی، وفاداری به حکومت و نیاز به سایر نهادهای جامعه برای تربیت شهروندی
			مشارکت سیاسی، کنش‌های اجتماعی و سیاسی و مهارت‌های مواجهه با چالش‌های جهانی
آموزش اجتماعی	آموزش حقوق	آموزش	زیست شهری و سلامت شهری، توجه به زیست شهری، رفتارهای مبتنی بر حفظ محیط‌زیست، نهادینه کردن مهارت‌های شهروندی، توسعه فرهنگ شهرنشینی، بهداشت شهری، شورای اسلامی، ایجاد احساس تعلق به شهر و آموزش مدنی بر اساس فعالیت‌ها
			راهنمایی و رانندگی، قوانین آپارتمان‌نشینی، آموزش قانون‌گرایی، قانون‌پذیری و قانون‌گرایی، روش‌های تعامل در جامعه، تبعیت از قانون و گرایش به نظم
			آموزش حق انتخاب، حق آموزش و تحصیل، حق دریافت مراقبت‌های بهداشتی، آگاهی از حقوق شهروندی، آموزش دفاع از حقوق خود و تأمین سلامت کودک به عنوان اولین حق
دانش شهروندی	آموزش فرهنگی	میراث فرهنگی	مفاهیم زیست‌محیطی در تربیت شهروندی، حفظ محیط‌زیست و توجه به محیط‌زیست
			وطن‌دوستی و احترام به ارزش‌های ملی، وطن‌پرستی، رفتارهای مبتنی بر آموزه‌های ملی و آموزش موافق فرهنگ ملی
			توجه به ارزش‌های فرهنگی، ارزش‌های فرهنگی در ادبیات و سبک‌زندگی، رفتارهای مبتنی بر آموزه‌های دینی و توسعه پایدار
آموزش اخلاقی	آموزش اخلاقی	نوع‌دوستی	تجربه زندگی افراد معلول، رعایت حقوق سایر جانداران، احترام به حقوق سالمندان، احترام به معلولین، احترام به کودکان، توجه به سالمندان و آموزش نوع رفتار با حیوانات
			توجه به ارزش‌های جهانی، توجه به ارزش‌های انسانی و فراملیتی، دوست‌دشانتن مردم تمام دنیا، احترام به اقوام و گروه‌ها، توجه به ارزش‌های جهانی، توجه به نیاز مشترک همه انسان‌های دنیا، توجه به بحث کرامت انسانی و زندگی مسالمت‌آمیز در کنار سایر فرهنگ‌ها
			شناسایی اشکالات اخلاقی جامعه و عمل نوآورانه و تغییرات فرهنگی
مهارت شهروندی	مهارت‌های بین‌فردی	سبک‌زندگی	آموزش اخلاق، مفاهیم اخلاقی در تربیت شهروندی، توسعه مهارت‌ها و ارزش‌ها، صداقت، سعه‌صدر، احترام، توسعه مهارت‌ها و ارزش‌ها، تسلط بر نفس، سخت‌کوشی و تقدم پرورش بر آموزش
			نوع‌دوستی، همدلی، کمک به دیگران و احترام به حقوق خود و دیگران
			آموزش ارتقای کیفیت زندگی، آموزش مهارت‌های مهم زندگی واقعی، آموزش سبک‌زندگی، آموزش مهارت‌های زندگی، مهارت‌های زندگی خوب، شایستگی‌های شناختی و ارتباطی، شایستگی‌های عاطفی و آموزش انضباط
مهارت‌های مدنی کلان	مسئولیت‌پذیری	برقراری ارتباط	بهداشت اجتماعی، آموزش موضوعات بهداشتی و شکل‌دهی به رشد روانی دانش‌آموزان
			احترام و درک متقابل با همسالان و شکل‌دهی به رشد اجتماعی دانش‌آموزان
			مسئولیت‌پذیری اجتماعی، مسئولیت‌پذیری، حقوق و مسئولیت‌های اجتماعی، دستیابی به احساس مسئولیت فردی و اجتماعی، تأکید بر مسئولیت‌های فردی، تقویت حس مشارکت و مسئولیت‌پذیری و همکاری و مسئولیت‌پذیری

آموزش مشارکت مدنی	تعاون و همکاری، فرصت مشارکت در مدرسه، مشارکت در جامعه، تعلق و مشارکت، شهروندی فعال، فعالیت‌های داوطلبانه و مشارکت در حل مسائل اجتماعی
دیگرپذیری	درک افکار متفاوت، درک نگرش‌های مختلف و یادگیری برای تمرین قضاوت فردی و روحیه انتقادی
الگو بودن معلم	اولیاء، مدرسه به‌عنوان الگوی رفتاری و اهمیت سلامت روان کادر مدرسه
استفاده از دروس مختلف	اهمیت همه درس‌ها از جمله مطالعات اجتماعی، گنجاندن محتوا در هدیه‌های آسمانی، استفاده از درس تفکر و پژوهش، توزیع مفاهیم در دروس مختلف، آموزش در کلیه کتاب‌ها، جنبه تلفیقی آموزش شهروندی و تاکید بر آموزش‌ها در دروس مطالعات و علوم دینی
آموزش نظم	آموزش گام‌به‌گام و آموزش سلسله‌مراتبی
فضای مناسب آموزشی	لزوم ایجاد فضای امن آموزشی، رشد شهروندی مستلزم رشد روحی- روانی دانش‌آموزان و مدرسه مجری مولفه‌های شهروندی
جامع‌نگری اجتماعی	لزوم همکاری همه نهادها، انطباق آموزش‌ها با هنجارها و قوانین اجتماعی، انسجام ملی لازمه آموزش شهروندی و هویت ملی لازمه آموزش شهروندی
استفاده از تجارب جهانی	استفاده از تجربه‌های موفق سایر کشورها، تجربه کشورهای با شهروندی موفق و استفاده از برنامه‌های مدون سایر کشورها

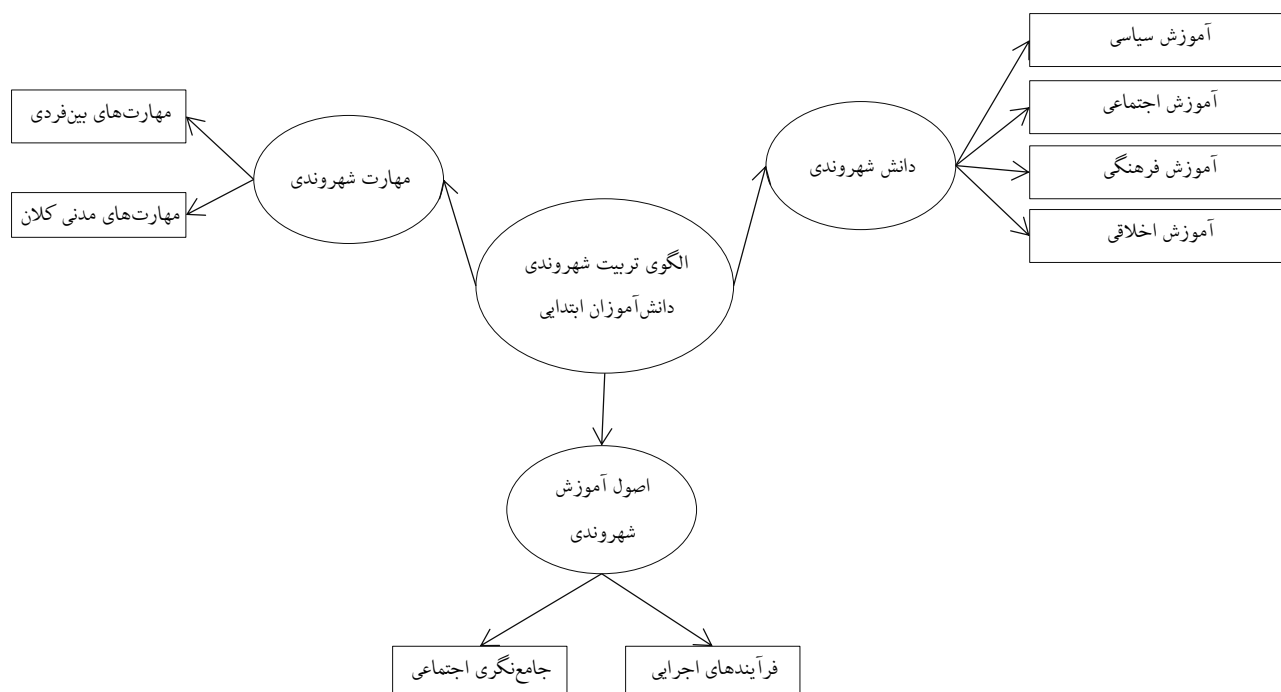
فرآیندهای اجرایی

اصول آموزش شهروندی

جامع‌نگری اجتماعی

آموزش شهروندی (با ۲ مولفه فرآیندهای اجرایی و جامع‌نگری اجتماعی) بودند. طبق ابعاد و مولفه‌های شناسایی شده، الگوی ابعاد و مولفه‌های تربیت شهروندی دانش‌آموزان ابتدایی در نمودار ۱ قابل مشاهده است.

طبق یافته‌های جدول ۳، تربیت شهروندی دانش‌آموزان ابتدایی دارای ۳ بعد، ۸ مولفه اصلی، ۲۶ زیرمولفه و ۱۲۴ شاخص بود؛ به‌طوری که ابعاد شامل دانش شهروندی (با ۴ مولفه آموزش سیاسی، آموزش اجتماعی، آموزش فرهنگی و آموزش اخلاقی)، مهارت شهروندی (با ۲ مولفه مهارت‌های بین‌فردی و مهارت‌های مدنی کلان) و اصول

شکل ۱. الگوی ابعاد و مولفه‌های تربیت شهروندی دانش‌آموزان ابتدایی در پژوهش حاضر

نتیجه گیری

امروزه تربیت شهروندی مفهوم مهمی برای سازمان‌ها و نظام‌های مختلف به‌ویژه نظام آموزش و پرورش و مدارس ابتدایی است. بنابراین، پژوهش حاضر با هدف شناسایی ابعاد و مولفه‌های تربیت شهروندی دانش‌آموزان ابتدایی انجام شد.

یافته‌های حاکی از شناسایی ۳ بعد، ۸ مولفه، ۲۶ زیرمولفه و ۱۲۴ شاخص برای الگوی تربیت شهروندی دانش‌آموزان ابتدایی بود؛ به‌طوری که ابعاد شامل دانش شهروندی (با ۲ مولفه آموزش سیاسی، آموزش اجتماعی، آموزش فرهنگی و آموزش اخلاقی)، مهارت شهروندی (با ۴ مولفه مهارت‌های بین‌فردی و مهارت‌های مدنی کلان) و اصول آموزش شهروندی (با ۲ مولفه فرآیندهای اجرایی و جامع‌نگری اجتماعی) بودند. یافته‌های مذکور با یافته‌های پژوهش‌های گذشته در این زمینه شامل پژوهش‌های کرمی و همکاران (۱۴)، کمالپور خوب و همکاران (۱۴۰۰) (۱۵)، عباس‌زاده شهری و همکاران (۱۶)، خسروی و صمدی (۱۷)، محمدی و همکاران (۱۸)، پورسلیم و همکاران (۱۹)، جمالی تازه‌کند و همکاران (۲۰) از جهاتی همسو بود.

در تشریح و تفسیر بعد دانش شهروندی با چهار مولفه آموزش سیاسی (با زیرمولفه‌های آگاهی سیاسی، انسجام سیاسی و مشارکت سیاسی)، آموزش اجتماعی (با زیرمولفه‌های سلامت شهری، آموزش قوانین، آموزش حقوق و آموزش زیست‌محیطی)، آموزش فرهنگی (با زیرمولفه‌های وطن‌دوستی، میراث فرهنگی، توجه به گروه‌های خاص، ارزش‌های جهانی و بازسازی فرهنگی) و آموزش اخلاقی (با زیرمولفه‌های ارزش‌های اخلاقی و نوع‌دوستی) می‌توان استنباط کرد که آموزش سیاسی نقش مهمی در ثبات و پایداری کشور دارد و با کمک آموزش سیاسی از طریق افزایش آگاهی سیاسی، انسجام سیاسی و مشارکت سیاسی می‌توان گام موثری در جهت بهبود مولفه آموزش سیاسی برای تربیت شهروندی دانش‌آموزان برداشت. آموزش اجتماعی به‌عنوان بعد دیگر دانش در تربیت شهروندی مستلزم آموزش‌هایی در زمینه‌های سلامت شهری، آموزش قوانین، آموزش حقوق و آموزش زیست‌محیطی می‌باشد که برای این منظور استفاده از فعالیت‌های گروهی مرتبط می‌تواند موثر واقع شود. آموزش فرهنگی شامل آموزش مجموعه‌ای از هنجارها و ارزش‌هایی می‌شود که انعطاف‌پذیری بسیاری دارند و این امر ناشی از وجود تفاوت‌ها و تنوع‌های فرهنگی است که در جامعه شکل می‌گیرد. آموزش فرهنگی در تربیت شهروندی با مشارکت فرهنگی افراد جامعه ارتباط دارد و باید شهروندان در امور مربوط به فرهنگ عمومی جامعه آموزش ببینند. بنابراین، ضروری است که دانش‌آموزان ابتدایی برای تربیت شهروندی در بعد آموزش فرهنگی آموزش‌هایی درباره وطن‌دوستی، میراث فرهنگی، توجه به گروه‌های خاص، ارزش‌های جهانی و بازسازی فرهنگی ببینند. آموزش اخلاقی نیز بعد دیگر است که بر اساس آن تربیت و پرورش یک شهروند مطلوب در جامعه و درونی‌سازی رفتارهای ارزشی و اخلاقی نیازمند سرمایه‌گذاری بیشتر در محیط‌های آموزشی است و از آنجا که کودکان در سنین پایین‌تر از تاثیرپذیری بیشتری برخوردارند، لذا نقش معلم و محیط آموزشی بسیار برجسته می‌باشد و باید به آنها

ارزش‌های اخلاقی و نوع‌دوستی آموزش داده شود. در نتیجه، با توجه به آموزش‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی به دانش‌آموزان ابتدایی می‌توان زمینه را برای بهبود و ارتقای تربیت شهروندی آنها به‌ویژه در بعد دانش شهروندی فراهم آورد.

همچنین، در تشریح و تفسیر بعد مهارت شهروندی با دو مولفه مهارت‌های بین‌فردی (با زیرمولفه‌های سبک‌زندگی، بهداشت و برقراری ارتباط) و مهارت‌های مدنی کلان (با زیرمولفه‌های مسئولیت‌پذیری، آموزش مشارکت مدنی و دیگرپذیری) می‌توان استنباط کرد که مهارت‌های بین‌فردی نقش مهمی در زندگی واقعی دارند و با فراگیری مهارت‌های زندگی، شایستگی‌های شناختی، عاطفی و ارتباطی، رعایت بهداشت و توجه به رشد روانی، رشد مهارت‌های اجتماعی و احترام و درک متقابل با همسالان می‌توان مهارت‌های بین‌فردی دانش‌آموزان را در جهت تربیت شهروندی بهبود بخشید. مهارت‌های مدنی کلان به‌عنوان بخش دیگر مهارت شهروندی می‌تواند از طریق آموزش مسئولیت‌پذیری فردی و اجتماعی، تقویت حس مشارکت و مسئولیت‌پذیری، همکاری و مسئولیت‌پذیری، تعاون و همکاری، فرصت مشارکت در مدرسه و جامعه، تعلق و مشارکت، فعالیت‌های داوطلبانه، درک افکار متفاوت، درک نگرش‌های مختلف و روحیه انتقادی تحقق یابد. در نتیجه، با توجه به مهارت‌های بین‌فردی و مهارت‌های مدنی کلان به دانش‌آموزان ابتدایی می‌توان زمینه را برای بهبود و ارتقای تربیت شهروندی آنها به‌ویژه در بعد مهارت شهروندی مهیا ساخت.

علاوه بر آن، در تشریح و تفسیر بعد اصول آموزش شهروندی با دو مولفه فرآیندهای اجرایی (با زیرمولفه‌های الگوبودن معلم، استفاده از دروس مختلف، آموزش نظم و فضای مناسب آموزشی) و جامع‌نگری اجتماعی (با زیرمولفه‌های جامع‌نگری اجتماعی و استفاده از تجارب جهانی) می‌توان استنباط کرد که فرآیندهای اجرایی نقش مهمی در یادگیری تربیت شهروندی دارند و برای این منظور نیاز است که اولیای مدرسه به‌عنوان الگوهای دانش‌آموزان ضمن داشتن سلامت روان، رفتارهای مناسب و مطلوبی داشته باشند، به همه درس‌ها اهمیت دهند و از روش‌های تلفیقی آموزش در کنار روش‌های گام‌به‌گام و سلسله‌مراتبی استفاده نمایند، فضای مناسبی را برای آموزش طراحی کنند و مدرسه مجری رفتارهای شهروندی باشد. جامع‌نگری اجتماعی نیز از طریق همکاری همه نهادها و سازمان‌ها برای تربیت شهروندی، انطباق آموزش‌های تربیت شهروندی با هنجارها و قوانین اجتماعی، هویت و انسجام ملی، استفاده از تجربه‌های موفق سایر کشورها و استفاده از برنامه‌های بدون سایر کشورها محقق می‌شود. در نتیجه، با توجه به فرآیندهای اجرایی و جامع‌نگری اجتماعی به دانش‌آموزان ابتدایی می‌توان زمینه را برای بهبود و ارتقای تربیت شهروندی آنها به‌ویژه در بعد اصول آموزش شهروندی فراهم آورد.

برای شناسایی ابعاد و مولفه‌های تربیت شهروندی از نظرات خبرگان استفاده شده و نظرات آنها صرفاً بر اساس دانش نظری آنها بوده و این دانش می‌تواند محدود باشد. زیرا همه آنها به‌صورت عملی و کاربردی با بحث آموزش و تربیت شهروندی درگیر نبوده‌اند تا از نزدیک با چالش‌های اجرای تربیت شهروندی دانش‌آموزان ابتدایی

- Social Studies Research; 44(4): 397-408. doi: 10.1016/j.jssr.2020.05.001
4. Sincer I, Severiens S, Volman M. (2019). Teaching diversity in citizenship education: Context-related teacher understandings and practices. *Teaching and Teacher Education*; 78: 183-192. doi: 10.1016/j.tate.2018.11.015
5. Jaffee AT. (2022). "Part of being a citizen is to engage and disagree": Operationalizing culturally and linguistically relevant citizenship education with late arrival emergent bilingual youth. *The Journal of Social Studies Research*; 46(1): 53-67. doi: 10.1016/j.jssr.2021.11.003
6. Arnot M, Casely-Hayford L, Yaboah T. (2018). Post-colonial dilemmas in the construction of Ghanaian citizenship education: National unity, human rights and social inequalities. *International Journal of Educational Development*; 61: 117-126. doi: 10.1016/j.ijedudev.2017.12.008
7. Yemini M, Tibbitts F, Goren H. (2019). Trends and caveats: Review of literature on global citizenship education in teacher training. *Teaching and Teacher Education*; 77: 77-89. doi: 10.1016/j.tate.2018.09.014
8. Cho H. (2018). Crafting a third space: Integrative strategies for implementing critical citizenship education in a standards-based classroom. *The Journal of Social Studies Research*; 42(3): 273-285. doi: 10.1016/j.jssr.2017.07.001
9. Davvoodain L, Banahan M, Sattari A. (2021). Comparative study of citizenship education components in cyberspace and real Looking at opportunities and threats. *Quarterly Journal of New Thoughts on Education*; 16(4): 183-216. doi: 10.22051/jontoe.2020.31241.3038
10. Ashpaz F, Mahroozadeh T, Banahan Ghomi M, Samadi P. (2020). Analytical study of the level of attention to the aesthetic dimensions of citizenship education in the first grade textbooks.

مواجه شوند. محدودیت دیگر اینکه برای انتخاب خبرنگار فقط سوابق کاری آنها بررسی شد و ضمناً فقط تربیت شهروندی از دیدگاه معلمان بررسی شد، اما ابعاد و مولفه‌های آن از دیدگاه خود دانش‌آموزان مورد بررسی قرار نگرفت. محدودیت دیگر اینکه پژوهش حاضر صرفاً به طراحی الگوی تربیت شهروندی دانش‌آموزان ابتدایی پرداخت و مشکلات اجرایی و میزان تحقق آن را بررسی نکرد. نخستین پیشنهاد پژوهشی اینکه در پژوهشی جامع فرصت‌ها، محدودیت‌ها و چالش‌های تربیت شهروندی دانش‌آموزان بررسی شود. پیشنهاد دیگر اینکه برای بررسی وضعیت تربیت شهروندی ابزارهایی ساخته و هنجاریابی شود و علاوه بر آن، وضعیت تربیت شهروندی در شهرها و استان‌های مختلف و حتی در مقاطع تحصیلی مختلف ارزیابی گردد. آخرین پیشنهاد پژوهشی اینکه با توجه به الگوی تربیت شهروندی پژوهش حاضر و سایر پژوهش‌ها، یک برنامه آموزشی مخصوص تربیت شهروندی طراحی و اثربخشی آن بر متغیرهای مختلف از جمله خود تربیت شهروندی مورد بررسی قرار گیرد. با توجه به نتایج پژوهش حاضر، متخصصان و برنامه‌ریزان آموزش و پرورش می‌توانند گام موثری در جهت بهبود تربیت شهروندی دانش‌آموزان ابتدایی از طریق ابعاد و مولفه‌های شناسایی شده بردارند. برای این منظور لازم است که تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان اقدام به طراحی برنامه‌های آموزشی جامع و منسجمی برای تربیت شهروندی دانش‌آموزان ابتدایی با توجه به ابعاد، مولفه‌ها، زیرمولفه‌ها و شاخص‌های شناسایی شده در پژوهش حاضر تهیه و اجرا نمایند.

تشکر و قدردانی

از همه همکاران و سایر افرادی که به نحوی در انجام این پژوهش همکاری و مشارکت داشتند تقدیر می‌شود.

References

1. Idrissi H, Engel LC, Benabderrazik Y. (2021). New visions for citizen formation: An analysis of citizenship education policy in Morocco. *Education, Citizenship and Social Justice*, 16(1): 31-48. doi: 10.1177/1746197919886279
2. Joris M, Simons M, Agirdag O. (2022). Citizenship-as-competence, "What else"? Why European citizenship education policy threatens to fall short of its aims. *European Educational Research Journal*; 21(3): 484-503. doi: 10.1177/1474904121989470
3. Kenyon E, Christoff A. (2020). Global citizenship education through global children's literature: An analysis of the NCSS Notable Trade Books. *The Journal of*

- method. *Quarterly Journal of New Thoughts on Education*; 16(2): 121-146. doi: 10.22051/jontoe.2020.21189.2272
18. Mohammadi H, Mazidi M, Beheshti S. (2018). A conceptual analysis of citizenship fostering process and dimensions. *Journal of New Approaches in Educational Administration*; 8(4): 83-106.
19. Poursalim A, Arefi M, Fathi Vajargah K. (2017). Designing a model for the curriculum of global citizenship education in elementary schools of Iran's educational system: A model based on grounded theory. *Quarterly Journal of New Thoughts on Education*; 13(3): 7-36. doi: 10.22051/jontoe.2017.14097.1688
20. Jamali TazeKand M, Talebzadeh Nobarian M, Abolghasemi M. (2013). Analyzing the status of citizenship education components in social science curriculum content of secondary school. *Research in Curriculum Planning*; 10(2): 1-19.
- Research in Curriculum Planning*; 17(2): 133-147. doi: 10.30486/jsre.2020.1897055.1615
11. Al-Maamari S. (2021). Caring, sharing and giving without any hesitation: Teacher educators' perceptions and practices of citizenship education at Sultan Qaboos University in Oman. *European Journal of Educational Research*; 10(3): 1437-1447. doi: 10.12973/eu-jer.10.3.1437
12. Harrison T, Polizzi G. (2022). (In)civility and adolescents' moral decision making online: Drawing on moral theory to advance digital citizenship education. *Education and Information Technologies*; 27(3): 3277-3297. doi: 10.1007/s10639-021-10710-0
13. Leiviska A, Pyy I. (2021). The unproductiveness of political conflict in education: A nussbaumian alternative to agonistic citizenship education. *Journal of Philosophy of Education*; 55(4-5): 577-588. doi: 10.1111/1467-9752.12512
14. Karami N, Javadi R, Ghadami M, Mohebi A. (2021). Designing a model of the citizenship education for the primary school students based on the components of the school of Islam. *Applied Issues in Islamic Education*; 6(4): 31-52. doi: 10.52547/qaiie.6.4.31
15. Kamalpour Khob N, Nazari Kh, Kamalpour Khob K. (2021). Social analysis of citizenship education structures among students from the perspective of high school teachers in Tehran. *The Scientific Quarterly Journal of Research in Social Studies Education*; 3(3): 147-171.
16. Abbaszadeh Shahri T, Shafi Zadeh H, Soleimani N. (2021). Designing a model for educating professional citizens in education based on data theory. *Islamic Life Style*; 5(3): 129-139.
17. Khosravi M, Samadi P. (2020). The explanation of the components of the rights of citizens in the national syllabus emphasizes with the Shannon entropy